

explication of lyric hero's parental feeling to his / her child (particularly love, tenderness, pride, rivalry) is predetermined with the activation of Oedipus psychical matrix strengthened and / or transformed by cultural (and literary) norms and that is the reason to use the methodology of psychoanalysis and gender study.

Key words: the Ukrainian lyrics of the XX th cen., masculine / feminine poetical strategy, writing technics, Oedipus complex, parental feeling for a child.

ОЛЬГА ШАФ

г. Днепро

ГЕНДЕРНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКАЯ СПЕЦИФИКА РОДИТЕЛЬСКОГО ЧУВСТВА (НА МАТЕРИАЛЕ УКРАИНСКОЙ ЛИРИКИ XX ст.)

В статье рассматриваются гендерно-психологические особенности маскулинной / фемининной поэтикальной стратегии рефлексии родительского чувства лирического Я к своему ребенку того самого или противоположного пола, выраженной путем концептуализации в тексте отношений «мать – сын / дочь», «отец – сын / дочь», а также средства ее художественной реализации. Специфика экспликации в лирике родительского отношения к своему ребенку в эмоциональном спектре любви, нежности, гордости, соперничества обусловлена актуализацией эдиповой психоматрицы, усиленной и / или трансформированной культурными (и литературными) нормами, что позволяет применить методологию психоанализа и гендерных студий.

Ключевые слова: украинская лирика XX ст., маскулинная / фемининная поэтикальная стратегия, техника письма, эдипов комплекс, родительское чувство к ребенку.

Стаття надійшла до редколегії 05.11.2016

УДК 821.161.1.П.Горотак

ТЕТЯНА ШКАРЛУТА (СИНЬООК)

м. Київ

tetiana.syniook@gmail.com

ПАРОДІЮВАННЯ ЖАНРІВ РОМАНТИЗМУ В ЗБІРЦІ «ДИЯБОЛІЧНІ ПАРАБОЛИ» ПОРФИРІЯ ГОРОТАКА

У статті проаналізовано пародійні елементи збірки Порфирія Горотака «Дияболічні параболи», пов'язані з напрямом романтизму. Простежено, як романтичне світовідчуття співвідноситься з ліричним героєм збірки і як це втілено на рівні текстів. Виявлено й описано пристосування до жанрових канонів романтизму в малодосліджених сторінках творчості спільної літературної містифікації Леоніда Мосендза і Юрія Клена. Окреслено вияви романтичної іронії в поезіях Порфирія Горотака. На матеріалі збірки «Дияболічні параболи» показано сутність феноменів містифікації й пародії, які виникають тоді, коли певне літературне явище відбулося. Діалектична природа містифікації проаналізована в двох аспектах: коли Порфирій Горотак постає як романтичний герой і коли романтизація головного образу пародіюється.

Ключові слова: романтизм, містифікація, пародія, бурлеск, травестія.

«Дияболічні параболи» – це єдина збірка містифікованого автора Порфирія Горотака, створеного Леонідом Мосендзом і Юрієм Кленом. Хоч тематичний спектр видання охоплює багато проблем середовища української еміграції, «Дияболічні параболи» асоціюють переважно з пародійним аспектом висвітлення цих проблем. Проблемним питанням цінності літературної містифікації й пародії як

одного з інструментів творення містифікації є передусім те, що ці явища виникають як реакція на певні світоглядні дискусії й визнають їхній статус як такий, що відбувся. Бо спародіювати можна тільки те, що мало певні ознаки, було сприйняте й віджило себе у процесі розвитку літературного процесу. Принагідно до творчості Порфирія Горотака йдеться про утопічні ідеали МУРу. Найвідоміші

пародії збірки стосувалися творчості головних учасників Мистецького Українського Руху, проте Порфирій Горотак пародіював також окремі напрями й жанри, до яких вдавалися українські поети в еміграції.

Оскільки Порфирій Горотак як феномен на сьогодні є малодослідженим, не всі аспекти його творчості проаналізовані в сучасному літературознавстві. На сьогодні найбільше про Порфирія Горотака висловилися І. Набитович (зокрема, в монографії «Леонід Мосендз – лицар Святого Граалю»), Віра Просалова («Текст у світі текстів Празької літературної школи»), Ю. Ковалів (стаття «Порфирій Горотак – містифіковане дитя Леоніда Мосендза і Юрія Клена»), М. Слабошпицький (літературні портрети «25 поетів української діаспори»), Наталія Віннікова («Дискурс української літературної пародії»). З-поміж згаданих праць можна виокремити дослідження Віри Просалової й Наталії Віннікової, оскільки вони започаткували аналізінтертекстуального й пародійного складника збірки Порфирія Горотака. Ця стаття продовжує попередні пошуки, зосереджуючись на романтизмі як напрямі, що його Порфирій Горотак пародіював у своїй творчості. Таким чином, завдання статті полягає у виявленні текстів, де наявні ознаки романтизму, а також тих творів, у яких згаданий напрям спародійовано.

«Дияболічні параболи» – збірка, що вміщує різноманітні й різножанрові тексти, об'єднані мотивом подорожі ліричного героя. Ліричний герой постає особистістю, що прагне вирватися за межі буденного світу: «я прагну обрив астралу» [1, 15]. – таке кредо має Порфирій Горотак. Відтак, попри наявність у збірці елементів кількох літературних напрямів, у ній все ж переважає романтичне світосприйняття, що його Порфирій Горотак культивує і водночас пародіює.

Згідно з найпоширенішим визначенням романтизму, головною особливістю напрямку вважають «протиставлення буденному життю високих ідеалів, яких прагне непересічний індивід, схильний до сильних, яскравих переживань, пристрастей, екстазу, уважний до душевних поривів та інтуїтивних осянь» [2, 350]. Отже, у центрі тексту – особистість із непересічним характером, спрагла

безнастанного пошуку себе, яка намагається подолати суперечності дійсності, але врешті-решт тільки глибше усвідомлює, що ці суперечності розв'язати не можна: «дійсність не позбувалася суперечностей, загострювалося протиставлення між високим ідеалом та буденним існуванням у реальному житті, що зумовлювало неподолану амбівалентність свідомості» [2, 350]. Хоч яких далеких країн сягають душевні поривання Порфирія Горотака, він незмінно повертається до місця свого вигнання, де його буття виявляється далеким від омріяного.

Одним із Горотакових творів, написаних у традиційній романтичній манері, є вірш «Під променем Альдебарана» з епіграфом із поезії російського романтика М. Лермонтова. У тексті Порфирія Горотака – екзотичний топос Сахари, в якому ми зустрічаємо ліричного героя за написанням листа дамі серця: «Під променем Альдебарана / в Сагарі я перегортав / священні сторінки Корану, / пророцтва ті на віру брав» [1, 96]. Порфирій Горотак підкреслює екзотичність топосу, щоправда, додаючи бурлескних ноток: «Джунглісто гавкали шакали / і бедуїн співав у сні. / Верблюди спали десь в оазі, / Хропли у пальмовім гаю, / А місяць у лазурній вазі / Промінність розсіпав свою» [1, 97]. Ліричний герой насолоджується таємничою нічною тишею, жалкуючи, що поруч немає коханої: «Враз лева крик роздер ту тишу, / Що у пустелі залягла... / Тобі листа, о Лідо, пишу: / Чом ти зо мною не була?» [1, 97]. Відтак бачимо, що в згаданому творі постає топос екзотичної країни, автор вдається до прийому листування між ліричним героєм і його недосяжною дамою серця. Це – типово романтичні стильові ознаки: «ієрархізованих, статичних героїв у романтизмі змінює мандрівник, спроможний вільно долати будь-які хронотопи, пересуватися в реальному житті і в снах [...]. Такі тенденції сприяли посиленню інтересу до різних географічних та історичних реалій, фольклору, культури інших народів, поетизували, вважали екзотичними, послаблювали традицію європоцентризму» [2, 351].

Таким є й Порфирій Горотак, вічно юний блукалець, який ще не досягши повноліття розпочав свої захоплені мандри світом,

переважно – екзотичними країнами Сходу. Як істинний романтичний герой, Порфирій Горотак «хоче бути людиною всеохоплюючою, всебічною, причетною до найрізноманітніших форм життя; цієї всеохопленості романтичний поет досягає часто тим, що він стає людиною рухливою, постійно мінливою» [5, 73]. Таким він і є – мандрівник, вигнанець, поет, художник, який ніде не зупиняється, майже ні про що не говорить серйозно і має безліч масок, які легко змінює. Підкреслимо, що Порфирій Горотак – митець. Малярський і літературний хист, згідно з містифікованою біографією, Горотак розвинув у Кореї і Японії, згодом (теж цілком у дусі романтизованих життєписів, де герой бере участь у походах і війнах) служив у турецькій армії, після чого потрапив у монастир. Усі ці «факти» і прихистки, що траплялися на Горотаковім шляху, сформували його романтичний світогляд, у якому нема місця буденності, а тільки мистецтву поезії й живопису.

Невипадковою видається згадка у Горотаковому життєписі про предтеч романтиків у німецькій літературі штюрмерів і найяскравішу постать німецького романтизму Генріха Гайне: «Читаючи плинні, звучні вірші, читач не раз спиняється перед питанням «Sturm und Drang» молодій душі, що з півсвіта набиравала вражінь і знаннів, та не встигла ще їх упорядкувати, чи, може, тонку Гайнівську іронію досвідченого мандрама поета, намножену на барвистість образів і несподіваність стилістичних зворотів» [1, 4]. Романтична іронія, що її призначення – виявляти суперечності різних явищ, стала словесною зброєю схильного до парадоксів Порфирія Горотака, який в межах одного твору міг оспівувати певне явище і висміювати його як таке, що вичерпалося. Такий підхід стосувався тільки справді визначних явищ – як загальноестетичних, так і конкретно-історичних: у поле висміювання Порфирія Горотака потрапляють і романтизм, і «неокласика», і програмові засади МУРу, але водночас і конкретні митці, їхні твори. Тим самим Горотак віддає належне згаданим постатям і програмам, адже, як уже мовлено, будь-яке літературне явище можна вважати таким, що уповні відбулося, якщо його можна спародіювати.

Романтичні поривання душі ліричного героя «Дияболічних парабол», його мандри екзотичними країнами і культ почуттів на противагу розуму часом постають не сповненими традиційного для романтизму високого патетичного пафосу, а перелицьовані на сатиричний манір. Власне, Горотак еволюціонує цілком у дусі розвитку самого романтизму як літературно-мистецького напрямку: «з розвитком романтизму особистість еволюціонувала від постульованої свободи до сарказму і гострої сатири» [2, 353]. Так само і Горотак маневрує між абстрактним оспівуванням свободи і культу мистецтва до сатиричного змалювання цілком конкретних учасників літературного середовища, про що вже сказано.

Одним із текстів, у якому співіснує Горотакова романтична патетика з берлеском, є поезія «Туга за романтикою» з епіграфом «На мотив Г. Гайне». Відкриває поезію типова романтична сцена, де ліричний герой вивисується на горі й у розпачі вигукує: «Де ви, де ви, / королі і трубадури, / що у гербі мали лева / або вовка чи медведя? / Де ідальго у сомбрері, / де мілорди і міледі / і шляхетні горді сери?» [1, 98]. Уже наступна строфа пародіює патетичний настрій попередньої, і в полі читацького зору виникають неугодні для високого стилю образи. Простір лишається безмовним до прохань ліричного героя, і він розуміє, що його єдиний пристанок тепер – безлюдний острів, адже в непривабливій реальності відбувається таке: «Бо самі тут фармазони, / спекулянти і батяри, / що торгують самогоном, / продають вино, цигари, / чоколяду і консерви, / та за азартом грають в карти...» [1, 98]. Остаточо поривають із високим романтичним стилем слова: «...і всіляке інше стерво, / Що романтики не варте» [1, 98]. Іронія, що виникає на контрасті між лексемами, належних до різних стилів (від «трубадурів», «шляхетних серів» до «стерва, що романтики не варте»), – чи не найуживаніший прийом Порфирія Горотака, завдяки якому він моделює комічні ситуації і пародією різні явища.

Виразно пародійним у згаданому аспекту є вірш «Туга за Робінзонщиною», де бажання ліричного героя потрапити на безлюдний острів породжене не абстрактним неприйняттям дійсності вразливою душею, а цілком

конкретними історичними реаліями. Хоч загалом в душі романтичної естетики острів мав би стати прихистком для розбурханої душі, що не знайшла собі місця в соціумі, ліричний герой говорить про острів з гумором: «Я хотів би бути Робінзоном / і виховувати лам; / пальмі, що не стала ще вазоном, / стиха мовити: «Madame!» / [...]. / Не читав би я газет ніколи, / полював би цілий день / і на спеці тій ходив би голий, / наче той обдертий пень. / Рибу я б собі ловив помалу / та зі звірми мав би стик, / а піймавши злого канібала, / з нього смажив би шашлик» [1, 94]. У мріях ліричного героя усе перебування на острові зводиться до втамування гедоністичних бажань: «Не ходив би я тоді до кіна, / закруглив би черевце, / бо ковтав би тільки вітаміни, / вітаміни В і С» [1, 94].

Ураз романтична особистість, якою упродовж майже цілої збірки Порфи́рій Горотак захоплюється, зазнає трансформації – це вже не людина духу, а людина цілком приземлених поривань і безглузких бажань: «Та життя свавільне і жорстоке, / бо загнало у куток, / і не зробиш на Гаваї скоку: / маєш унівський пайок. / Але ж я хотів обнять оленя, / чоколяду дарувать / не Парасці, Присці чи Олені, – / нею ламу годувать» [1, 95].

Отже, романтичний герой «Дияболічних парабол» Порфи́рія Горотака має кілька іпостасей. У першій він шукає пристанку, тікаючи від несправедливого світу, що не здатен розділити його душевних поривань. Друга ж постає як пародія на романтичну особистість – і ось ліричний герой зображений у комічних тонах, бурлескно забарвлена оповідь перекреслює романтичну елегійність, заперечує тугу, постулюючи сатиру, сарказм, абсурд. Та хай у який спосіб Порфи́рій Горотак змальовує конфлікт між особистістю і світом, важливо те, що він не виходить за межі координат романтизму. Навіть жанри, які Порфи́рій Горотак застосовує принагідно до певного творчого задуму, – типові для романтичної естетики.

На сторінках «Дияболічних парабол» натрапляємо на жанри, притаманні романтизму – балади («Острівна баляда», «Лейтенантська містерія»), елегії («Тирольська осінь», «Розлука», «Шабльон», «Ностальгія»), пісні

(«Лідійська пісня»). Порфи́рій Горотак вдається також до стилізації під екзотичні віршові розміри, зокрема «японські» катрени («Твої задзвонили струни...», «Сакури над Едом», «Зів'яла мімоза у вазі»). Прикметно те, що деякі жанри автор тут-таки пародіює, відтак з'являються пародії на елегії («Залізобетонна елегія», «Елегія собі»), на пісні («Пияцька пісня») тощо. Таке перелицювання жанрів стосується і стилізацій під інші стилі, приміром, класицизм. Поруч із назагал виконаними згідно з жанровими канонами класицизму поезіями «Наслідування Горация», «Індостанський гімн» з'являються пародії на класицизм – антиода «Ода до трактора», антисонет «Давид» та інші. На думку літературознавця Віри Просалової, у «дияволічних текстах» ідеться, радше, про пристосування до жанрових канонів [4, 156].

Розгляньмо на поетичному матеріалі, як Порфи́рій Горотак імітує канонічні жанри певного стилю. Приміром, балада «Лейтенантська містерія» зберігає такі ознаки балади, як-от несподіваний фінал, елементи двосвіття, навіть сюжет – картярська гра між лейтенантом і чортом – типова для згаданого жанру. Так само «Лідійська пісня» має елегійну доміную, типову для романтичного жанру: «О звідки, о звідки, о звідки / ця снага, що оснажила дух? / Бо серце палає, мов квітка, / замоторене в сонячний рух» [1, 16]. Водночас поруч з'являється антиелегія «Залізобетонна елегія», що, радше, нагадує футуристичний вірш: «РозчереПЛені коробки мурів, / павутиння здерте риштувань. / В макабричних сплетах арматури / І життя затовчене у твань» [1, 21].

Замість органічного для елегії настрою спокою, ностальгії чи туги на тлі споглядання спокійної природи тут відчуваємо агресію, нагнітання тривоги у зв'язку із непривабливим урбаністичним пейзажем.

Така сама трансформація відбувається із піснею, приміром у творі «Пияцька пісня»: «Не на острові я Балі, / а під Сквирою живу, / мене ловлять канібали, / і жеру я тут траву» [1, 86]. Ритм і лексика цього твору радше нагадують частівки, ніж пісню.

Отже, у збірці Порфи́рія Горотака «Дияболічні параболи» є пародії на романтизм.

У такий спосіб Порфирій Горотак підкреслює важливість цього напрямку, але водночас і його стильову вичерпність для дальшого розвитку літературного процесу.

Список використаних джерел

1. Горотак П. Дияболічні параболи / Порфирій Горотак. — Зальцбург: Нові Дні, 1947.— 110 с.
2. Літературознавча енциклопедія: у двох томах / авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. — К.: ВЦ «Академія», 2007. — Т.1. — 608 с.

ТЕТІАНА ШКАРЛУТА (СИНЬООК)

Київ

3. Літературознавчий словник-довідник / Р. Т. Гром'як, Ю. І. Ковалів та ін. — К.: ВЦ «Академія», 1997. — 752 с.
4. Просалова В. Текст у світі текстів Празької літературної школи: монографія / В. Просалова. — Донецьк: Східний видавничий дім, 2005. — 344 с.
5. Чижевський Д. І. Історія української літератури (від початків до доби реалізму). — Нью-Йорк: Українська Вільна Академія Наук у США, 1956. — 511 с.

THE PARODY OF ROMANTICISM IN THE «DIABOLIC PARABLES» OF PORPHYRY HOROTAK

The article analyzes the parodic elements in the Porphyry Horotak's collection of poems named «The Diabolic Parables» associated with the direction of romanticism. It is traced how romantic attitude is related to the lyrical hero as embodied level texts. It is discovered and described adaption to genre canons of romanticism in unexplored pages of common literary hoax created by Leonid Mosendz George and Yuriy Klen. Expressions of romantic irony in poetry of Porphyry Horotaka is outlined. On the material of collection «The Diabolic Parables» it is shown the essence of phenomena of hoaxes and parodies, that occur when certain literary phenomenon becomes completed. Dialectical nature of the hoax is analyzed in two ways: when Porphyry Horotak appears as a romantic hero and when romanticization of the main image is parodied.

Key words: romanticism, hoax, parody, burlesque, travesty.

ТАТЬЯНА ШКАРЛУТА (СИНЬООК)

г. Київ

ПАРОДИРОВАНИЕ ЖАНРОВ РОМАНТИЗМА В СБОРНИКЕ «ДИАБОЛИЧЕСКИЕ ПАРАБОЛЫ» ПОРФИРИЯ ГОРОТАКА

В статье проанализированы пародийные элементы сборника Порфирия Горотака «Дияболіческие параболи», связанные с направлением романтизма. Прослежено, как романтическое мироощущение соотносится с лирическим героем сборника и как это воплощено на уровне текстов. Выявлены и описаны приспособления к жанровым канонам романтизма в малоисследованных страницах творчества совместной литературной мистификации Леонида Мосендза и Юрия Клена. Определены проявления романтической иронии в стихах Порфирия Горотака. На материале сборника «Дияболіческие параболи» показана сущность феноменов мистификации и пародии, которые возникают тогда, когда определенное литературное явление исчерпалось. Дialectическая природа мистификации проанализирована в двух аспектах: когда Порфирий Горотак предстает как романтический герой и когда романтизация главного образа пародируется.

Ключевые слова: романтизм, мистификация, пародия, бурлеск, травестия.

Стаття надійшла до редколегії 06.11.2016